دادگاییکردنی ئەدەب یان باجی بوێریی و نەریت شکاندن؟..
سەدیق سەعید ڕواندزی

دادگاییکردنی ئەدەب، کتێبێکە باس لە پرۆسەی دادگاییکردنی سێ لە دیارترین نووسەری فەرەنسی و جیهانی، لە پەراوێزی نووسینی کتێبی جیاواز و تایبەت دەکات، کە ئەوانیش (فلوبیر) بە هۆی ڕۆمانی (مەدام بۆڤاری) و شاعیری دیار (بۆدلێر) بە هۆی دیوانە شیعری (گوڵەکانی خراپە) و هەروەها نەوانی (ڤێرلین و ڕامبۆ) کە ئەمەیان کێشەیەکی تایبەتی و کەسی و کۆمەڵایەتییە و پەیوەندی بە نووسینەوە نییە. هەریەك لە شاکارەکانی مەدام بۆڤاری و گوڵەکانی خراپە، بە پاساوی تێکدانی ئادابی گشتی کۆمەڵگە، ڕەوایەتیدان بە سێکسی ئازاد، خیانەتی هاوسەرگیریی و شکاندنی ئەو نەریتە ئایینی و کلتوورییە پیرۆزانەی لەو سەردەمەدا باوبوون، دادگایی دەکرێن. بێگومان ئەم بەرهەمانە، پێچەوانەی ئەقلیەت و بیرکردنەوەی باوی ئەو کات و گوتاری نووسینی ئەو سەردەم بوونە، بۆیە لە ئاستی جەماوەریی، میللی و کۆمەڵایەتی، ئایینی، وەرناگیرێن و وەك هەڕەشە و مەترسی بۆ سەر خێزان، پەروەردە، تاك و کۆمەڵگە دەبینرێن و لەو نێوەندەشدا، نووسەرەکانیان و ئەو دەزگا و چاپەمەنیانەشی کە ڕێگەیان بە بڵاوکردنەوەی ئەو بەرهەمانە داوە، دادگایی دەکرێن، کە لە ڕاستیدا دادگایی ئەدەب و وشە نییە، بەڵکو دادگایی هزری ئازاد، سەربەستی نووسین و یاخیبوون و جیاوازکەوتنەوەیە، لە وڵاتێك و کیشوەرێکدا کە هەمیشە وەك ئایکۆنی پێشکەوتن و ڕێزگرتن لە مافەکانی مرۆڤ و داهێنانی ئەدەبی و ژیاری بینراوە. ڕۆمانی مەدام بۆڤاری، باسی ژنێك دەکات بە ناوی ئیما، ئەم ژنە، مێردێکی پزیشکی هەیە و لە نێو ڕۆتینییەکی کوشندەی ژیان دەژیت، هاوسەرەکەی بە هۆی ئەوەی بە پیشە پزیشکە و پزیشکەکانیش ئەرك و کاریان وەها دەخوازێت کە بەردەوام لە نێو نەخۆش و ژینگەیەکی دوور لە سۆز و خۆشەویستی بژین و کاتەکانی ژیانیان لە نەخۆشخانە و نۆرینگەکان بە سەر بەرن، ئیدی ئەم واقیعە کۆمەڵایەتییە، ئەم ژینگە دەروونی و خێزانییە، کاریگەریەتییەکی ڕوحی گەورەی لێ دەکات و سەرەنجام وەك تۆڵە کردنەوەیەك لە هاوسەرەکەی، کتێبی ڕۆمانسی دەخوێنێتەوە و دەست بە ناپاکی هاوسەری دەکات و پەیوەندی یەك بەدوای یەك لەگەڵ سێ پیاوی جیاواز، لە کات و ساتی جیادا دەبەستێت. بەو ئومێدەی

ئەوان لەو دەخە دەروونییە ڕزگاری بکەن، کەچی سەرەنجام ئەوانیش دوای تێرکردنی ئارەزووە سێکسییەکانیان جێی دێڵن. بەمەش ئەوەندەی تر ئەما، هەست بە نائومێدی و دابڕان و گۆشەگیری دەکات و داوای هاوکاری لە هەردوو خۆشەویستەکەی لیۆن و رۆدلۆف دەکات، بەڵام ئەوانیش گوێی پێ نادەن. ئەما، بەو ئامانجەی لەو ژیانە بێ مانا و ڕۆتینییەی هاوسەرەکەی دەربچێت، پەنا وەبەر ناپاکی هاوسەری دەبات و وا هەست دەکات ئەزموونێکی دیکەی جیاواز تاقی دەکاتەوە، کەچی لەو ئەزموونەش بەرهەمان ڕۆتینی ژیان دەکەوێت تا سەرەنجام خۆی دەکوژێت. یەکێك لەو پیاوانەی پزیشکە و هاوسەرێکی بچووکی هەیە، فلۆبێر تۆمەتبار دەکات بەوەی کە مەبەست لەو ژن و مێردە ئەوانن، بۆیە سکاڵای لە سەر تۆمار دەکات. هاوکات خەڵکەکەش فلۆبێر تۆمەتبار دەکەن بە نووسینی ڕۆمانێك کە ڕەوایەتی بە ناپاکی هاوسەری و برە و بە سێکسی ئازاد دەدات و ئادابی گشتی و پیرۆزییەکانی کەنیسە دەشکێنێت. بەم تۆمەتە دادگایی دەکرێت، بەڵام ئەو جەختە لەوە دەکاتەوە کە کارەکتەرەکان و ڕووداوەکانی نێو ڕۆمانەکەش، خەیاڵیین و پەیوەندییان بە واقیعەوە نییە. دوای چەند دانیشتنێکی دادگا، سەرەنجام دادگا بڕیاری داخستنی ئەو کەیسە دەدات و ڕەتی دەکاتەوە ڕۆمانەکە دژ بە ئاکاری گشتی بێت. دادگاییکردنی دووەمیان، لە پەراوێزی بڵاوبوونەوەی گوڵەکانی خراپەی بۆدلێری شاعیرە. تۆمەتی ئەم شاعیرە بە هەمان شێوە ئەوەیە، کە گوایا لە چەند کۆپڵە شیعرێکی قەسیدەکەیدا، بە ڕتووش باس لە ئەندامانی جەستەی ژن دەکات و دیمەنی پۆڕنۆیی پیشان دەدات، کە ئەمەشیان دیسانەوە ڕەوایەتیدانە بە کردار و پەیوەندی سێکسی ناڕەوا لە دەرەوەی خێزان، کە مەترسیە بە سەر کۆمەڵگە و ئاکارە گشتی و کۆمەڵایەتییەکان دەشکێنێت. ئەم دادگایە، بە پێ بژاردنی سێ سەد فرانك، سزای بۆدلێر دەدات و قەدەغەی ئەو کۆپڵە و دێڕە شیعرییانەش دەکات کە پەیوەندییان بە وێنە و دیمەنی سێکسی و پۆڕنۆییەوە هەیە. بێگومان بەشێکی سەرەکی لە تۆمەتبارکردن و سزا و دادگاییکردنی ئەم دوو شاکارە، پەیوەندی ڕاستەوخۆیان بە ئەقڵی باوی لاهووتی و ئایینییەوە هەیە، چونکە ئەو کات کلێسا ڕۆڵێکی سەرەکی و بنەڕەتی لە ژیانی کۆمەڵگەی ئەوروپی بە گشتی و فەڕەنساش بە تایبەتی دەبینی. بابەتی سێیەم، پەیوەندی بە کێشەی نێوان هەردوو شاعیری دیاری فەرەنسی و جیهانی (ڕامبۆ و ڤێرلین) وە هەیە. ئەم دوو شاعیرە، بە جۆرێك مووتووی یەکتری ببوون و بە یەکەوە دەژیان، تا ئەو ڕادەیەی گومانی خراپی ئەخڵاقیان لێ بکرێت و بە چاوێکی کەم سەیریان بکرێت. ڤیرلین، خێزان و منداڵێکی هەیە، خێزانەکەی نیگەران دەبێت لەوەی کە هاوسەرەکەی شەوان نایەتەوە و

ئەو پەیوەندییە سۆزدارییە و ڕوحیە قووڵەی لەگەڵ ڕامبۆ هەیە، بۆی لە دادگا بە فۆرمی داوای جیابوونەوە لە هاوسەرەکەی دەکات. هاوکات لەگەڵ ئەم کێشە خێزانییەدا، ڕامبۆش بڕیار دەدات بگەڕێتەوە پاریس و جێی بێڵێت، ئیدی لە ژێر فشاری دەروونی و دۆخی ئاڵۆزی ڕوحی و هزریدا، ڤێرلین گوللەیەك لە ژوورەکەی بە ڕامبۆوە دەنێت، بەڵام تەنها زامدار دەبێ و دواتریش کەیسەکەیان وەك کێشەیەك دەچێتە دادگا و ڕامبۆش دەست لە کەیسەکە هەڵدەگریت و دەی بوورێت، بەمەش دادگاییەکە کۆتایی دێت. ناوەڕۆکی ئەم کتێبە، هەر تەنها باسکردن نییە لە قەدەغەی نووسین و بەرهەمی ئەدەبی، بەڵکو دیوێکی شاراوەی ئەم کتێبە جوانە ئەوەمان پێ دەڵێت، کە سەدە و نیوێك لەمەو بەر، لە ئەوروپا و فەڕەنسای لانکەی ئەدەب و هونەر و پێشکەوتن، خەڵکی چۆن بیری کردۆتەوە؟ چۆن ڕوانینێکی ئایینی و لاهووتی و دواکەوتوویان هەبووە و بە پاساوی شکاندنی نەریت و پیرۆزییەکان دژی هزری ئازاد و بوێری نووسین و نووسەران وەستاونەتەوە. ئەم کتێبە، گوزارشت لە سەردەمێکی دواکەوتووی هزریی و پەروەردەیی و کولتووری فەڕەنسییەکان دەکات، کە بە پاساوی دەستگرتن بە ئایین، نەرم و ترادیسیۆنەکان، دژی هزری ئازاد وەستاونەتەوە و نووسەرانیان دادگایی کردووە. ئەمەش دەرخەری ئەو ڕاستییەیە کە لە ئەوروپاش سەردەمێکی زۆر نییە هزری ئازاد و نووسین و کرانەوە و پێشکەوتن هاتوونەتە ئاراوە. دواجار دەستخۆشانە لە وەرگێڕی کتێبەکە دکتۆر (نەوزاد ئەحمەد ئەسوەد) دەکەم، کە بە زمانێك ئەو کتێبەی وەرگێڕاوە، هەست ناکەی وەرگێڕان بێت، بەڵکو کورداندویەتی، ئەمە وێرای ئەوەی کە کتێبەکە خۆی ناوەڕۆکێکی پڕ بەهای هەیەو شایەنی خوێندنەوەیە .

*پەراوێز: دادگاییکردنی ئەدەب، وەرگێڕان و ئامادەکردنی: نەوزاد ئەحمەد ئەسوەد، بڵاوکراوەی غەزەلنووس _2019.

*ئەم بابەتە لە ڕۆژنامەی هەولێر ژمارە (4100) لە 1/ 7 /2024 بڵاوکراوەتەوە.